

ÞÓRUNN SIGURÐARDÓTTIR

UPP SKÝST LÖNGU GLEYMT LISTAVERK

Óþekkt kvæði eftir Hallgrím Pétursson

„ÍSLENZK HANDRITASÖFN hafa enn ekki verið könnuð til neinnar hlítar, þar brestur mikið á. Og þó þekkja menn þau svo vel að allar vonir mega heita þrotnar að upp muni skjóta áður okunnum eða löngu gleymdum listaverkum.“ Þetta segir Jón Helgason prófessor í ritgerð um íslensk handrit í British Museum (nú British Library) sem birtist í greinasafninu *Ritgerðakornum og ræðustífum* árið 1959 (bls. 127). Þessi staðhæfing Jóns á enn við, íslensk handritasöfn hafa ekki verið fullkönnuð, hvorki innanlands né utan. Og einmitt þess vegna getur von handritafræðingsins um að finna áður okunnugt listaverk ræst, eins og kvæðið sem hér verður greint frá er til vitnis um.¹ Kvæðið er erfiljóð um Vigfús Gíslason (1608–1647), sýslumann á Stórólfsfshvoli á Rangárvöllum, eignað Hallgrími Péturssyni í handriti á Ihreska handskriftssamlingen í Uppsalaháskóla, Ihre 77 (bls. 101). Það hefur ekki varðveist víðar í handritum, svo kunnugt sé, ekki verið prentað og hvergi fjallað um það í bókmenntasöguritum.

Hallgrímur er eitt þekktasta skáld þjóðarinnar frá síðari öldum og varla nokkur Íslendingur hefur farið þess varhluta að hlýða á eitthvert kvæða hans, Passíusálmana á föstunni í Ríkisútvarpinu, a. m. k. nokkur erindi úr andlátssálminum *Allt eins og blómstrið eina* við jarðarfarir eða að læra heilræðavísurnar, *Ungum er það allra best*, upp úr skólaljóðunum, svo nokkuð sé nefnt. Það er því sérlega ánægjulegt að draga fram í dagsljósið kvæði eftir hið ástsæla þjóðskáld, sem hefur verið gleymt um aldir, en þó geymt í einu handriti í litlu sérsafni í Uppsalaháskóla í Svíþjóð. Erfiljóðið

1 Rannsókn þessi er hluti af verkefninu „Menningarlegt og félagslegt hlutverk íslenskra kvæða- og sálmahandrita eftir siðskipti“ sem er styrkt af Rannsóknarsjóði RANNÍS. Ég þakka tveimur ónafngreindum yfirlesurum *Griplu* kærlega fyrir góðan yfirllestur og gagnlegar ábendingar.

verður prentað aftast í þessari grein² en fyrst verður fjallað um höfundareign Hallgríms á kvæðinu, það skoðað í samhengi við önnur erfikvæði skáldsins og túlkað út frá retórískri samsetningu efnisatriða. Þá verður rannsakað hvort einhver tengsl kunni að hafa verið á milli skáldsins og hins látna, sem hafa orðið til þess að skáldskaparandinn kom yfir Hallgrím, og að lokum velt vöngum yfir varðveislu kvæðisins og hvernig það lenti í þessu handriti.

Handritið Ihre 77

Í Ihreska handskriftssamlingen í Uppsalaháskóla er varðveitt handritasafn sænska 18. aldar málvísindamannsins Johans Ihre (1707–1780). Ihre var prófessor við Uppsalaháskóla og sérhæfði sig m. a. í málstögu germanskra mála, einkum íslensku og gotnesku. Hann rannsakaði til dæmis Uppsala-Eddu og sýndi fram á að Snorra-Edda væri kennslubók í skáldskaparlist en ekki aðeins heimild um heiðinn sið og goðafræði (Grape I 1949, 78–79).³ Safnið er að stærstum hluta skjöl og ritgerðir hans sjálfs, en þar er einnig ýmislegt fleira sem Ihre hefur áskotnast eða hann hefur keypt. Þar eru til dæmis handrit úr fótum fornfræðinga við Uppsalaháskóla, m. a. uppskriftir úr íslenskum handritum með hendi Íslendingans Jóns Rúgmans (1636–1679). Í handritaskrá safnsins er þannig greint frá handriti sem hefur yfirskriftina: „Veterum Skaldorum varia poemata undique collecta“ (*Margvísleg kvæði fornskálða sem safnað hefur verið hvaðanæva að*) og inniheldur uppskriftir af norrænum fornkvæðum. Í því eru m. a. Völuspá og Hávamál, dróttkvæði og lausavísur úr ýmsum fornsögum, bæði konungasögum, Íslendingasögum, Sturlungu og fornaldarsögum. Einnig er í handritinu efni sem tengist fornbókmenntunum: kappakvæði Þórðar Magnússonar á

2 Kvæðið er gefið út stafrétt eftir handritinu en tilvitnanir í það, og aðrar heimildir frá 17. og 18. öld, eru með nútímastafsetningu í greininni.

3 Í riti Anders Grape um Ihreska handskriftssamlingen er mjög ítarleg greinargerð fyrir bæði handritasafni Ihres og rannsóknnum hans, auk þess sem ævisaga hans og nokkurra afkomenda er rakin í fyrri bindinu (Grape 1949 I–II). Styttra yfirlit yfir ævi og rannsóknir Johans Ihre má t. d. lesa í *Svenskt biografiskt lexikon* 1971–1973, 763–770. Áhuga Ihres á íslenskum bókmenntum má til dæmis merkja af sendibréfum sem nemandi hans, Uno von Troil, skrifaði honum frá Íslandi árið 1772 (sbr. Troil 1961). Bókin var fyrst gefin út í Uppsöllum árið 1777, *Bref rörande en resa til Island MDCCLXXII*, en var fljótlega þýdd á fleiri tungumál (Haraldur Sigurðsson 1961).

Strjúgi og Björns Jónssonar á Skarðsá, sem fjalla um kappa fornsagnanna, og útdráttur úr riti Ole Worms, *Runir sive Danica litteratura antiquissima*, útgáfunni frá 1651 (Grape 1949 II, 75–85). Handritið hefur safnmarkið Ihre 77 og er 78 blöð, eða 156 númeraðar blaðsíður.⁴ Blöð hafa glatast aftan af handritinu en óvíst hve mörg. Textinn endar á athugasemdum á latínu við dróttkvæðin í Ólafs sögu helga og er greinilegt að þær hætta í miðju kafi. Skrifari handritsins er áðurnefndur Jón Rúgmann, fornfræðingur í Uppsölum, og mun hann hafa skrifað handritið í Uppsölum og Kaupmannahöfn árin 1664 og 1665, eins og fjallað verður um hér að aftan.⁵

Á blaðsíðum 97–104 eru þrjú kvæði sem skera sig úr meginefni handritsins. Þau eru á sérstakri örk, sem samanstendur af 4 blöðum eða 2 tvinnum, en virðist vera úr sama pappír og það sem fer á undan og eftir. Fremst er erfikvæði um Gísla Hákonarson (d. 1631), lögmann í Bræðratungu, þá kemur kvæði um son hans Vigfús Gíslason (d. 1647), sýslumann á Stórólfsfshvoli, en þriðja kvæðið er samstæður Hallgríms Péturssonar, sem kallaðar hafa verið *Gaman og alvara*. Reyndar er á blaðsíðu 84 í handritinu fjögurra vísna kvæði undir dróttkvæðum hætti sem kann að vera frá 17. öld. Það er án fyrirsagnar og engum eignað. Upphaf er „Sviðris sýnist prýðast / sóttum fyrst á öttu“.

Erfikvæðið um Gísla Hákonarson er einnig varðveitt í tveimur handritum í handritasafni Landsbókasafns Íslands–Háskólabókasafns⁶ (Lbs 2388 4to og Lbs 1158 8vo) en í þeim er það engum eignað.⁷ Í Ihreska

4 Blaðsíður handritsins eru númeraðar með blýanti með nútímalegri hendi. Band er nýlegt. Öftustu arkirnar hafa orðið fyrir vatnsskemmdum en þær skerða þó ekki textann. Nánari lýsing á handritinu, einkum innihaldi þess, er í Grape 1949 II, 75–85.

5 Þessa handrits er ekki getið í handritaskrá Vilhelms Gödel yfir handrit í Uppsalaháskóla (Gödel 1892). Gödel fjallar heldur ekki um það í riti sínu *Formnorsk-isländsk litteratur i Sverige* (1897). Hann hefur þó rekið augun í það í uppboðsskrá yfir bókasafn Olofs Rudbecks frá árinu 1741 en telur að átt sé við allt annað handrit (1897, 282). Hann hefur verið horfinn frá þeirri hugmynd þegar hann gaf út handritaskrána yfir íslensk og norsk handrit í Konunglegu bókhöðunni í Stokkhólmi 1897–1900. Gödel hefur ekki haft vitneskju um hvar þetta handrit lenti (sbr. Grape 1949 II, 85).

6 Safnið hét áður Handritadeild Landsbókasafns. Hér að aftan verður það stýtt í handritasafni Landsbókasafns.

7 Upphaf erfiljóðsins er „Minning réttláttra eilíf er / oss hvað ritningin ljóst fram ber“. Tvö önnur erfiljóð hafa varðveist um Gísla, annað eftir Hannes Helgason Skálholtsráðsmann með upphafinu „Vor Guð og faðir gæskugjarn / gef þú eg sé þitt ástarbarn“ (Lbs 1485 8vo, skrifað af dóttursyni skáldsins, séra Jóni Halldórssyni í Hitardal) en hitt eftir Brynjólf

handritinu er það eignað séra Magnúsi Sigfússyni (1588–1663) á Höskuldsstöðum á Skagaströnd. Þótt þessar upplýsingar hafi kætt mig nokkuð, þar sem ég fæst við að rannsaka erfikvæði frá 17. öld, kom kvæðið sem á eftir þessu fer í handritinu verulegu róti á hugann. Í handritaskrá Ihreskasafnsins er það sagt vera erfiljóð um Vigfús Gíslason ort af Hallgrími Péturssyni, „Íslands störste andlige diktare i nyare tid“, eins og Anders Grape orðar það í skránni (Grape 1949 II, 83). Nú er það allalenggt að þekktum skáldum sé eignað meira en þeir eiga, einkum af síðari tíma mönnum, og voru mín fyrstu viðbrögð að svo hlyti að gilda um þetta kvæði – óhugsandi væri að enginn hafi vitað um það, eða bent á það, allt frá fyrstu útgáfu Hallgrímsskvers árið 1755 og til dagsins í dag. Þótt allmörg kvæði eftir 17. aldar skáld séu lítt eða allsendis óþekkt þorra manna nú á dögum, enda varðveitt í handskrifuðum bókum sem torvelt getur reynst að lesa fyrir þá sem ekki hafa fengið til þess þjálfun, hefur höfundarverk Hallgríms Péturssonar (1614–1674) verið þaulkannað og margsinnis gefið út á prenti í rúmlega tvær og hálfa öld. Það fer þó ekki á milli mála að kvæðið er eignað Hallgrími Péturssyni í handritinu, nafn hans er sett undir kvæðið af skrifara handritsins: „Sra Hallgrímur Pétursson“ (bls. 101). Þriðja kvæðið, samstæður Hallgríms, var allvinsælt kvæði, varðveitt í fjölda handrita og hefur oft verið prentað. Það er venjulega í tveimur þáttum og hefst hinn fyrri á ljóðlínunni „Oft er ís lestur“ en hinn síðari hefur upphafið „Stöngin fylgir strokki“ og er það síðari þátturinn sem er uppskrifaður í Ihre 77, 18 erindi. Undir kvæðinu stendur: „Sra Hallgrímur Pétursson hefir gjört“ (bls. 104). Nafn skáldsins sem orti erfikvæðið um Gísla Hákonarson, Magnúsar Sigfússonar, er einnig sett undir það kvæði: „Sra Magnús Sigfússon prestur að Höskuldsstöðum“ (bls. 100). Kvæðin þrjú eru þannig öll kirfilega merkt höfundum sínum, en það var ekki talið skipta höfuðmáli á 17. öld að höfundgreina kvæði, eins og sjá má í varðveittum kvæðahandritum þess tíma. Gera má sér í hugarlund að þetta geti þýtt að kvæðin séu skrifuð upp eftir eiginhandarritum skáldanna, sem hafa kvittað undir kvæðin áður en þeir sendu þau viðtakendum sínum, eða þá að uppsetningin sé komin frá upprunalegu eintaki með einhverjum milliliðum. Venjulega er greint frá því hver orti kvæði í fyrirsögnum í íslenskum kvæða- og sálmasöfnum þótt það beri við að nafn skálds sé sett undir kvæði. Hugsanlega hafa skáld haft

biskup Sveinsson á latínu (JS 400 4to). Hannes Helgason orti einnig erfiljóð um Vigfús Gíslason, sbr. hér aftar.

pennan háttinn á þegar þau sendu viðtakendum kvæði. Þetta þarfnast þó frekari rannsókna áður en því verður slegið föstu en benda má á að skálda og höfunda annars efnis í Ihre 77 er getið í fyrirsögnum.

Er kvæðið eftir Hallgrím Pétursson?

Höfundarverk Hallgríms Péturssonar er að mestu leyti varðveitt í uppskriftum annarra manna. Af kveðskap hans eru aðeins til í eiginhandarriti *Passíusálmarnir*, ásamt sálmunum *Allt eins og blómstrið eina* og *Allt heimsins glysið, fordíla frið*. Handritið skrifaði Hallgrímur árið 1659 eins og fram kemur á titilsíðu. Það er varðveitt í handritasafni Landsbókasafns undir safnmarkinu JS 337 4to, en var gefið út ljósprentað með bæði stafréttum texta og nútímastafsetningu árið 1996 (sjá Hallgrímur Pétursson 1996). Allt annað sem hefur verið prentað undir hans nafni er honum eignað af síðari tíma mönnum. Sumt af verkum Hallgríms er í handritum frá síðustu tveimur áratugum 17. aldar (sjá handritalýsingar í Hallgrímur Pétursson 2000, 2002, 2005 og 2010) en ekki er vitað um mörg handrit sem skrifuð voru að skáldinu lifandi. Í ÍBR 133 8vo, sem skrifað var 1669 af óþekktum skrifara, eru *Passíusálmarnir* og *Allt eins og blómstrið eina*. Það lítur því út fyrir að Ihre 77 sé elsta handritið sem geymir kvæði eftir Hallgrím Pétursson fyrir utan áður nefnt eiginhandarrit. Miðað við hvernig höfundareign Hallgríms hefur verið skilgreind í aldanna rás (þ. e. honum eignuð kvæði í handritum) þá eru fá kvæði jafnörugglega eftir hann og þessi tvö sem Jón Rúgmann skrifaði upp. Þau eru skrifuð upp af samtímamanni skáldsins um níu árum áður en hann lést. Það styður þessa ályktun að erfiljóðið stendur ekki eitt og sér heldur næst á undan öðru kvæði sem varðveitt er víða og oftast eignað Hallgrími og næst á eftir kvæði sem eignað er öðrum samtímamanni skrifarans. Ekki er að sjá að skrifarinn hafi haft neina ástæðu til að eigna þeim Hallgrími og Magnúsi kvæði annarra. Magnús var að vísu álitinn allgott skáld á sínum dögum (Páll Eggert Ólason 1926, 706)⁸ en Hallgrímur var á þessum tíma ekki orðinn hið þekktu og virta skáld sem hann síðar varð. Þegar Jón Rúgmann skrifaði upp kvæðin hafði til dæmis ekkert verið prentað eftir Hallgrím svo kunn-

8 Sálmur er prentaður eftir hann í sálmabókum frá 1619 til 1751 (sbr. Páll Eggert Ólason 1926, 706) og kvæðið *Harmagrátur*, sem fjallar um Tyrkjaránið 1627, er eignað honum í handritum (sjá *Tyrkjaránið á Íslandi 1627*, 501–505).

ugt sé, en *Passíusálmarnir* voru fyrst prentaðir árið 1666. *Passíusálmunum*, sem bera af öðrum verkum hans, hafði hann lokið um sex árum fyrr, ef miðað er við eiginhandarritið. Þeir voru prentaðir í bók með píslarsálmum séra Guðmundar Erlendssonar (um 1595–1670) í Felli, bæði 1666 og 1682. Sálmur Guðmundar eru prentaðir fyrir framan sálma Hallgríms og tveir nýárssálmur eftir Guðmund fyrir aftan sálmaflokk Hallgríms, enda var Guðmundur talsvert eldri en Hallgrímur og hefur líklega á sínum tíma verið virtara skáld (sbr. Þórunn Sigurðardóttir 2007). *Passíusálmarnir* voru einnig prentaðir aftan við sálmaþók Gísla biskups Þorlákssonar árið 1671. Segja má að með fjórðu útgáfu *Passíusálmanna* 1690 hafi sigurför þeirra (og skáldsins) hafist fyrir alvöru. Þá hafa þeir í fyrsta skipti eigið titilblað (sbr. Ólafur Pálmason 1996, 214–215). Að lokum er vert að benda á það að mörg kvæði sem eignuð eru Hallgrími og prentuð í ljóðmælum hans hafa aðeins varðveist í örfáum handritum, sum aðeins í einu eða tveimur. Það er því engin ástæða til annars en að treysta því að skrifari Ihre 77 fari með rétt mál þegar hann eignar Hallgrími Péturssyni þessi tvö kvæði.

Erfiljóð Hallgríms Péturssonar

Hallgrímur Pétursson orti erfikvæði eftir fjóra samtímamenn sína, sem vitað er um, og hann orti ljóð eftir dóttur sína, Steinunni, sem lést liðlega þriggja ára að aldri. Hið síðastnefnda er líklega með þekktari ljóðum hans ef *Passíusálmarnir* eru undanskildir. Erfiljóðin orti hann um Árna Gíslason, lögréttumann í Ytra-Hólmi (d. 1654), Björn Gíslason, lögréttumann á Vatnsenda í Skorradal (d. 1656), Árna Oddsson lögmann (d. 1665) og Jón Sigurðsson, bartschera í Káranesi í Kjós (d. 1670). Árni Oddsson var velgjörðamaður Hallgríms og Árni Gíslason var bæði velgjörðamaður hans og góður vinur. Hallgrími hafa einnig verið eignaðar tvær dróttkvæðar vísur um Björn Gíslason og styttra kvæði eftir dóttur sína (3 erindi).⁹ Kvæðin um Björn Gíslason, Árna Oddsson og lengra kvæðið um Steinunni voru fyrst prentuð í Hallgrímskveri 1765 (3. útgáfu kversins) en hin bætt-

9 Þetta styttra kvæði, sem sagt er að Hallgrímur hafi ort eftir Steinunni, er reyndar eignað öðrum manni í einu af þeim þremur handritum sem varðveita kvæðið, einhverjum séra Sigurði. Þetta er JS 416 8vo, að mestu skrifað á 18. öld. Annað af hinum tveimur er talið skrifað eftir prentuðu útgáfu Hallgrímskvers frá 1770 (sjá Hallgrímur Pétursson 2002, 132).

ust við fjórðu útgáfu sem var prentuð árið 1770.¹⁰ Þetta eru þau erfiljóð sem Hallgrími hafa verið eignuð fram að þessu. Ekki er óhugsandi að hann hafi ort fleiri erfiljóð, sem þá eru að öllum líkindum annaðhvort glötuð eða engum eignuð í handritum. Kvæðið í Ihre 77 bætist nú í þennan flokk, ort eftir Vigfús Gíslason (d. 1647), sýslumann á Stórolfshvoli í Rangárþingi, og er þá elsta erfiljóðið úr smíðju Hallgríms sem varðveist hefur ef undan eru skilin ljóðin um Steinunni (sjá um aldursgreiningu þeirra hér að neðan).

Kvæðið um Vigfús Gíslason er aðeins sex erindi og ber ekki sterkt svipmót af hefðbundnum erfiljóðum frá þessum tíma, en það gera hin erfiljóð Hallgríms, önnur en ljóðin um Steinunni. Í sautjándu aldar erfiljóðum er venjulega fjallað um líf hins látna, starf hans, hjónaband og þær guðrækilegu jafnt sem félagslegu dyggðir sem manninn höfðu prýtt; oft er lýst í smáatriðum hvernig hann andaðist og greint frá því hvar hann lenti eftir dauðann – jafnan í himnaríki – jafnframt því sem ástvinum hans er sagt að láta huggast og þeir hvattir til að taka hinn látna sér til fyrirmyndar. Mjög gjarnan er hafður inngangskafli þar sem fallvaltleika lífsins er lýst, og forgengilegum lífsins gæðum, og mönnum ráðlagt að vera ávallt viðbúnir dauðanum, því að hann geti komið þegar minnst varir (sbr. Þórunn Sigurðardóttir 2000). Kvæðið sem hér er um vélt gæti vel staðið sem slíkur inngangur en lokavísuorðið, þar sem hinn látni er nefndur á nafn, væri þá tenging við kafla um ævi Vigfúsar, líf hans og starf. Inngangskafli erfiljóða lýkur einmitt oft með því að hinn látni er nefndur til sögunnar og sagt frá því að hann hafi nú hlotið þau örlög sem rætt var um í inngangi. Þannig eru erfiljóðin um Árna Oddsson, Árna Gíslason og Jón Sigurðsson. Tvö hin fyrstnefndu nefna hinn látna í 5. erindi en hið síðastnefnda í 7. erindi, á undan öllum þremur kvæðunum fer hefðbundinn inngangur en á eftir fer umfjöllun um líf og lát hins látna. Kvæðið um Björn Gíslason er dálítið frábrugðið, það sleppir þessum inngangi, nefnir hinn látna strax í upphafi og fer þá að tala um líf hans og dyggðir.

Kvæði Vigfúsar er engu að síður heilsteypt eins og það er og ekkert sem bendir til þess að nokkuð vanti aftan af. Að þessu leyti mætti túlka kvæðið sem hverfulleikakvæði (*vanitas*) eða dauðaáminningu (*memento mori*) en það hefur fleiri skírskotanir, bæði til nafngreinds einstaklings og til huggunar vegna dauða (*consolatio mortis*); retórískt markmið kvæðisins

10 Um þessi erfiljóð hafa fjallað: Magnús Jónsson 1947 I, 191–203; Þórunn Sigurðardóttir 1997, 87–97; Margrét Eggertsdóttir 2005, 259–268.

er að hugga eftirlifandi ástvini hins látna. Reyndar er kvæðið nafnakvæði (*griplur*), þar sem nafn hins látna er fólgið í upphafs- og lokastöfum vísna, sem sýnir að hér er um að ræða heilt kvæði. Upphafsstafir vísanna (á grísku er þetta kallað *akrostikhon*) mynda nafnið „Vigfús“ en lokastafir (á grísku *telestikhon*) fimm fyrstu vísanna „Gísla“ og aftasta orð sjöttu og síðustu vísunnar „son“. Kvæðið um Steinunni, dóttur Hallgríms, er einnig griplur en þar mynda upphafsstafir fyrstu sjö erindanna og upphafsorð síðustu þriggja erindanna „Steinun [!] mín litla hvílist nú“. Önnur erfíljóð Hallgríms eru ekki nafnakvæði. Þetta stílbragð var þó ekki einkennandi fyrir Hallgrím einan heldur var það algengt í tækifæriskvæðum af ýmsum toga, eftir mörg skáld þessa tíma, og venjulega notað til þess að tileinka ákveðnum einstaklingi kvæðið.

„Vigfús minn Gíslason“

Kvæðið hefur fyrirsögnina „Hans sonar Vigfúsar“ sem vísar til erfíkvæðisins sem á undan fer í handritinu, um Gísla Hákonarson lögmann, föður Vigfúsar. Í kvæðinu er talað til almennra lesenda/áheyrenda og þeir uppfræddir um lífið, dauðann og sáluhjálpinu, og jafnframt áminntir um að búa sig vel undir dauðann: „úr þessum gamla eymdarstað / ætíð sig búa vel“ (4. er.). Þeir sem „lifa vel“ og eiga „gleðilega andlátsstund“, eins og sagt er í fyrsta erindi, eru sælir, því að þeir hafa öðlast stað meðal útvaldra á himnum (5. er.). Listin að deyja (*ars moriendi*) var vinsælt viðfangsefni eftir siðbreytingu og efni í bæði kveðskap og trúarleg rit í lausu máli. Guðbrandur biskup Þorláksson þýddi til dæmis handbók um undirbúning undir dauðann eftir þýska prestinn Martin Møller og lét prenta árið 1611, *Manuale, það er handbókarkorn hvörninn maður eigi að lifa kristilega og deyja guðlega*. Þetta rit hafði einmitt verið endurprentað um líkt leyti og Hallgrímur orti kvæðin um Vigfús og Steinunni, eða 1645. Hugsanlegt er að Hallgrímur hafi orðið fyrir áhrifum af þessu riti, en vitaskuld eru þetta hugmyndir sem svifu víðar yfir vötnum á þessum tíma.¹¹ Í fyrstu vísunni

11 Margrét Eggertsdóttir hefur fjallað um áhrif þessa rits á sálma Hallgríms (sjá Margrét Eggertsdóttir 1996). Danski fræðimaðurinn Arne Møller færði rök fyrir því að Hallgrímur hafi orðið fyrir áhrifum af öðru riti eftir Martin Møller, *Soliloquia De Passione Iesu Christi. Það er Eintal sálarinnar við sjálfa sig ...*, þegar hann orti *Passiusálmana* (Møller 1922, 93–171).

segist ljóðmælandi prisa þann sælan sem hefur lifað og dáið samkvæmt þessari lífsreglu og má ætla að þeir sem á hlýddu, þegar kvæðið var fyrst flutt, hafi strax gert sér ljóst að verið væri að vísa til Vigfúsar, að þetta ætti við um líf hans og dauða.

Uppbygging kvæðisins er mjög retórísk, eins og vant var um kvæði lærðra skálda á árnýöld. Þannig má líta á fyrsta erindið sem inngang (*exordium*) er gefur til kynna hvert umfjöllunarefni kvæðisins er: Sá er sæll sem hefur öðlast dvalarstað á himnum. Jafnframt er boðaður tilgangur kvæðisins (*narratio*), sem er huggun. Ljóðlínurnar „ef rétt um þetta þenkir þú / þig mun það gleðja mjög“ (1. er.) geta bæði merkt hvatningu til viðtakenda að temja sér „réttan“ lífnað og hugsunarhátt en einnig gleði yfir því að Vigfús hafi bæði lifað og dáið með „hreinni iðran, ást og trú“ og sé þess vegna í eilífum fögnuði hinna útvöldu.

Meginkafli kvæðisins, þar sem færð eru rök fyrir efninu (*argumentatio*), eru næstu fjögur erindin, þar sem fjallað er um hverfulleika lífsins og hversu mikilvægt er að búa sig undir dauðann. Fyrstu ljóðlínur fremstu og öftustu vísunnar í kaflanum greina annars vegar frá inngöngu mannsins í lífið og hins vegar útgöngu: „Innleiddir allir vorum vér / veröldu þessa í“ (2. er.) og „Úr holdsins aumri hryggðarvist / héðan burt leiddist þá“ (5. er.); mynda þær eins konar ramma um umfjöllunarefnið. Minnr þessi hugmynd óneitanlega á 6. erindi andlátssálms Hallgríms, *Um dauðans óvissan tíma* (*Allt eins og blómstrið eina*), þar sem segir: „Einn vegur öllum greiðir / inngang í heimsins rann, / margbreyttar list mér leiðir / liggi þó út þaðan“. Enn fremur er talað um lífsferil mannsins sem „veraldarveg“ í 4. erindi sama sálms. Ljóðlínar „Hann þó nú héðan leiddist“ í 6. vísu erfiljóðs Hallgríms um Árna Gíslason lögréttumann minnr einnig á þetta sem og hin óvissa „dauðans leið“ í 2. erindi *Um dauðans óvissan tíma*. Barnið Steinunn er aftur á móti „flutt“ í „flokkinn fráma“ (4. er.).¹² Í 3. erindi Vigfúsarkvæðis er lífi mannsins líkt við gras, lilju og fagra rós sem fölnar og forgengur fljótt. Þessa myndlíkingu er víða að finna í bókmenntum aldarinnar en óneitanlega reikar hugurinn aftur til andlátssálmsins *Um dauðans óvissan tíma* (sjá einkum 1. og 3. er.) við lestur þessara vísuorða. Einnig má benda á vísuorðið „þar við er enginn frí“ (2. er. Vigfúsarkvæðis), þ. e. enginn kemst undan dauðanum, og vísuorð andlátssálmsins „kaupir

12 Tilvitnanir í önnur erfiljóð Hallgríms en Vigfúsarkvæði eru teknar úr Hallgrímur Pétursson 2002, en skrifðar upp með nútímastafsetningu hér.

sig enginn frí“ (9. er.). Í niðurlagi 4. vísu eru áheyrendur hughreystir með því að „Jesú dýra það“, þ. e. blóð Jesú, „dreift var á hjartans þel“, frelsi manninn. Friðþægingin sem fékkst með fórnardauða Krists er eitt af meginstefjum andlegs kveðskapar á 17. öld og er sett fram á margvíslegan hátt, einkum með orðinu blóð í ýmsum myndum og umritunum. Hér skal aðeins bent á *Sálm um góðan afgang (Á minni andláts stundu)*, sem hefur verið eignaður Hallgrími, en þar er tekið til orða á svipaðan hátt og í kvæði Vigfúsar, „blóðið af þinni undu / yfir mig dreifist þá“ (1. er.).¹³

Þótt hugmyndin um að holdið sofi og hvílist meðan það bíður eftir upprisunni sé ekki óalgeng í erfiljóðum samtímamanna Hallgríms þá er eftirtektarvert hve hún er honum hugleikin. Hún kemur fyrir í öllum erfiljóðum sem honum hafa verið eignuð. Í kvæðinu um Steinunni segir þannig „holdið sig meðan hvílir“ (3. er.), Árni Gíslason „hvílist í drottnei glaður / við holds upprisu von“ (5. er.), hold nafna hans Oddssonar „sætlega sefur / í sællar upprisu von“ (5. er.), í kvæði Jóns Sigurðssonar bartskera segir að „holdið í hvildum sofi“ (19. er.) en Björn Gíslason „sefur sæll nú“ (7. er.). Í kvæði Vigfúsar birtist þessi hugmynd í vísuorðunum: „holdið sem þeirra hreysi var / hvílist í dýrðar von“ (6. er.). Með vísun í þetta síðastnefnda orðalag má nefna að Hallgrímur talar um „hreysi líkamans“ í sálminum *Gef eg mig allan á Guðs míns náð* (13. er.). Margt fleira mætti tína til í þessa veru en einnig verður að geta þess að þessar hugmyndir og orðafar enduróma í mörgum sálum og andlegum kvæðum aldarinnar eftir hin ýmsu skáld. Þó held ég að óhætt sé að segja að þessi dæmi gefi örlitla mynd af höfundar-einkennum Hallgríms.

Vigfús er ekki nefndur í þessum meginkafla kvæðisins en hann er engu að síður til staðar, og ekki aðeins í griplunum, líf hans og dauði er undirliggjandi öllu sem sagt er. Rétt eins og gróðurinn fölnar og deyr, fellur „blóminn lands“ (3. er.), sem væri þá Vigfús, en hann var aðeins 38 ára að aldri þegar hann lést hinn 14. apríl 1647, á ferðalagi undir Eyjafjöllum (sbr. Jón Halldórsson 1916–1918, 121). Myndin sem dregin er upp af forgengileikanum og falli „blóma landsins“ vekur með lesendum/áheyrendum hugrenningatengsl við ótímabært andlát Vigfúsar jafnframt því sem hún kveikir sorgartilfinningu sem magnast í næsta vísuorði þar sem dauðinn setur upp „dapran krans“. En forsjál Guðs börn búa sig vel undir

13 Þessi sálmur var seint eignaður Hallgrími og fyrst prentaður í Höfuðgreinabókinni 1772 (sjá Hallgrímur Pétursson 2000, 22).

dauðann því að Jesú hefur dreift blóði sínu á hjartabel þeirra. Það er sú huggun sem ástvinirnir eiga að ylja sér við. Hinn látni hefur nú verið leiddur „úr holdsins aumri hryggðarvist“ og yfir í „Guðs útvaldra gleði“ hjá brúðgumanum Jesú og „englanna flokki“. Síðasta erindið er hápunktur huggunarinnar, þar syngja Guðs barna sálir hjá lambsins trón – hásæti Krists – og þar bíður okkar Vigfús Gíslason. Ástvinirnir eiga að sjá hann fyrir sér í þessum aðstæðum og gera sér ljóst að þar muni þeir hitta hann síðar. Þessi mynd og orðafar vísunnar minna óneitanlega á áðurnefnt kvæði Hallgríms eftir dóttur sína Steinunni en þar segir í fyrsta erindi: „Sælar þær sálir eru / sem hér nú skiljast við, / frá holdsins hryggðar veru / og heimsins göldum sið / hvílast í himnafrið, / þar sem með sætum hljóðum / syngur lof drottni góðum / lofsamlegt englalið.“ Og í næsta erindi kvæðisins um Steinunni standa „sálir Guðs barna“ „lambsins stóli hjá“. Ekki er vitað nákvæmlega hvenær Steinunn lést en fræðimenn hafa reynt að reikna það út miðað við heimkomu Hallgríms og Guðríðar til Íslands sumarið 1637 og út frá aldri Guðríðar en hún hefur líklega verið 39 ára að aldri þegar þau komu til landsins. Steinunn var á fjórða ári þegar hún dó. Enn fremur hefur það verið á Hvalsnesárum þeirra hjóna (1644–1651) sem þau misstu barnið því að legsteininn Steinunnar er þar með hluta af áletruninni: „STEINU HALLGRIM DOTTI 164“, aftasta staf ártalsins vantar.¹⁴ Magnús Jónsson telur að það hafi verið árið 1649 (Magnús Jónsson 1947 I, 49) og mætti þá líta á ljóð Vigfúsar sem tilhlaup Hallgríms að hinu áhrifamikla kvæði um dótturina ungu. Margrét Eggertsdóttir reiknar aftur á móti með því að Steinunn hafi látist einhvern tíma á árunum 1644–1646 (2005, 173) eða litlu fyrr en Vigfús Gíslason. Kemur þá ekki á óvart að endurómur úr því heyrir í kvæðinu um Vigfús. Það er að minnsta kosti óhætt að segja að kvæðin hafi verið ort um líkt leyti, og að þau minni um margt hvort á annað.

Nafn Vigfúsar kemur ekki einungis fyrir í griplunum heldur er kvæðinu einnig lokað með nafni hans. Dýrð himnaríkis hefur verið útmáluð fögnum orðum, þar sem sálir útvaldra una sér vel hjá englum og syngja sælar hjá hásæti Krists; sviðið hefur verið undirbúið og væntingar lesenda/áheyrenda vaktar þegar ljóðmælandi snýr sér beint að efninu: „því bíður vor og væntir þar / Vigfús minn Gíslason“. Þessi orð eru kjarnyrnt niðurstaða (*conclusio*) þeirrar rökræðu sem fram hefur farið á undan. Þau eru hvort

14 Ljósmynd af legsteininum er birt í Margrét Eggertsdóttir 2005, 264.

tveggja í senn hápunktur kvæðisins og endapunktur um leið og þau leggja áherslu á hvern heiðra átti með kvæðinu. Eignarfor nafnið á milli eiginnafns og föðurnafns hins látna bendir einnig til þess að skáldið hafi þekkt hinn látna að góðu; ákveðinn innileiki, hlýja og nánd felst í því að segja: „Vigfús *minn* Gíslason“ (skáletrun mín). Nú kemur hvergi, svo vitað sé, fram í heimildum þar sem fjallað er um Hallgrím að skáldið hafi þekkt Vigfús Gíslason. Þó eru vísbendingar um að svo hafi getað verið, ef vel er að gáð.

Tengsl milli skáldsins og hins látna

Vigfús Gíslason var af einni valdamestu og auðugustu fjölskyldu landsins.¹⁵ Faðir hans var Gísli Hákonarson, lögmaður í Bræðratungu, og móðir Margrét dóttir séra Jóns Krákssonar, prófasts í Görðum á Álftanesi, hálfbróður Guðbrands biskups Þorlákssonar. Að loknu námi í latínuskólanum í Skálholti hélt Vigfús utan. Hann stúderaði í háskólanum í Kaupmannahöfn. Hann mun einnig hafa ferðast til Hollands eins og margir synir efnafólks á Íslandi gerðu á fyrri hluta 17. aldar, til að kynna sig síðum og háttum heldri manna (sbr. Þórunn Sigurðardóttir 2010; sbr. einnig Margrét Eggertsdóttir 2004 og Sigurður Pétursson 2006). Vigfús hefur líklega einnig stundað nám í Hollandi. Í *Kirkjusögu* Finns biskups Jónssonar segir t. d. að hann hafi verið við háskólann í Batavía í Hollandi (sbr. Jón Þorkelsson 1886, 379). Þetta kemur einnig fram í lofsamlegu erfiljóði sem Hannes Helgason Skálholtsráðsmaður orti eftir Vigfús: „Hollands í háum skóla / hann fékk ogsvo tilreynt“ (sjá t. d. í ÍB 380 8vo, 237; vísa 17).¹⁶ Hann er skráður í stúdentatölu Kaupmannahafnarháskóla 6. apríl 1626¹⁷ en sneri heim aftur 1628, með sama skipi og Þorlákur Skúlason, nývígður biskup á Hólum. Þorlákur dvaldi í Höfn veturinn 1627–1628 og hefur tek-

15 Um æviatriði Vigfúsar var helst stuðst við Jón Halldórsson 1916–1918, 119–124 og 99–106. Einnig er dálítið um hann í Jón Þorkelsson 1886 og Þórður Jónsson 2008.

16 Kvæðið er 47 erindi alls. Handritið var að öllum líkindum skrifað af Gísla Jónssyni (um 1676–1715), síðast bónda í Mávahlíð á Snæfellsnesi, syni Jóns Vigfússsonar biskups og sonarsyni Vigfúsar Gíslasonar.

17 Jón Þorkelsson segir það hafa verið 6. apríl 1625 (1886, 379) en Hannes Þorsteinsson segir í neðanmálsgrein í útgáfu sinni á *Skólameistarásögum* Jóns Halldórssonar (1916–1918, 120) að hann hafi verið skráður í stúdentatölu 1626. Bjarni Jónsson frá Unnarholti hefur eftir *Vniversitatis Hafniensis Matricvla* að „Wigfuserus Gislai, Schalholt“ hafi verið innritaður 6. apríl 1626 (Bjarni Jónsson 1949, 17).

ist með þeim vinátta því að Vigfús er ekki aðeins gerður að skólameistara latínuskólans á Hólum þetta sama haust,¹⁸ aðeins tæplega tvítugur að aldri, heldur „féll þá mægðahugur með þeim“, eins og Jón Halldórsson orðar það í *Skólameistarasögum* sínum (bls. 120). Þorlákur Skúlason kvæntist systur Vigfúsar, Kristínu, skömmu eftir heimkomuna til landsins. Valgerður, önnur systir Vigfúsar, varð eiginkona eins af ríkustu mönnum landsins á þeim tíma, Eggerts Björnssonar á Skarði. Yngri bróðir Vigfúsar, Hákon, sýslumaður í Bræðratungu, var kvæntur Helgu Magnúsdóttur, dóttur Magnúsar Björnssonar, lögmanns á Munkaþverá, eins auðugasta manns landsins. Sonur Magnúsar Björnssonar og bróðir Helgu var Vísi-Gísli sem reyndi að hefja íslenskar „aðalsættir“ til virðingar, m. a. með riti sínu „Consignatio Instituti seu Rationes“ (*Greinargerð um fyrirætlun*)¹⁹ (sjá t. d. Þórunn Sigurðardóttir 2010). Sjálfur fékk Vigfús göfugt gjafir. Hann kvæntist Katrínu Erlendsdóttur (1612–1693) árið 1635, en hún var einbirmi Erlendar Ásmundssonar, sýslumanns á Stórólshvoli, og konu hans Salvarar Stefánsdóttur, prófasts í Odda á Rangárvöllum.²⁰

Ólíklegt er að Hallgrímur hafi verið kominn til Hafnar veturinn 1627–1628, aðeins þrettán ára að aldri. Þó kann að vera að Þorlákur Skúlason, frændi hans, hafi tekið hann með sér þegar hann fór utan 1627, ef til vill með það fyrir augum að koma honum í læri til járnsmíðs, eins og ævisöguritari Hallgríms, Magnús Jónsson prófessor, lætur sér detta í hug (1947 I, 32). Einnig er hugsanlegt að Hallgrímur hafi kynnst Vigfúsi sem nemandi hans í Hólaskóla á tímabilinu 1628–1630, þegar Vigfús var þar skólameistari, eða a. m. k. verið samtíða honum á staðnum einhvern hluta þess tíma. Þá var Hallgrímur 14–16 ára að aldri því að hann fæddist árið 1614. Ekki er vitað nákvæmlega hvenær Hallgrímur fór utan en líklega hefur það verið um þetta leyti eða litlu síðar. Það var árið 1632 sem talið er að Brynjólfur Sveinsson (1605–1675), síðar biskup, hafi komið Hallgrími í Vorfrúarskóla í Kaupmannahöfn (Magnús Jónsson 1947 I,

18 Hann mun hafa verið skólameistari á Hólum í tvö ár (1628–1630), þá í Skálholti í tvö ár (1630–1632) en varð þá sýslumaður í Rangárvallasýslu og hálfri Árnessýslu (Jón Halldórsson 1916–1918, 120).

19 Jakob Benediktsson gaf ritgerðina út með íslenskri þýðingu (Jakob Benediktsson 1939, 48–85). Þorvaldur Thoroddsen endursagði efni ritgerðarinnar í *Landfræðissögu Íslands* II, 124–131.

20 Á Stórólshvoli er legsteinn Vigfúsar með grafletri á latínu, nokkuð máðu. Það er prentað í Björn Magnússon Olsen 1897, 34.

34), en skyldleikatengsl voru á milli Hallgríms og Brynjólfs. Föðursystir hins fyrrnefnda, Þorbjörg Guðmundardóttir, var gift hálfbróður hins síðarnefnda, séra Jóni Sveinssyni í Holti í Önundarfirði (Magnús Jónsson 1947 I, 20, 34). Brynjólfur er á þessum árum konrektor við latínuskólann í Hróarskeldu (1632–1638) en hann var skjólstæðingur fjölskyldunnar úr Bræðratungu og góðvinur Vigfúsar Gíslasonar, eins og Sigurður Pétursson hefur bent á (sjá Sigurður Pétursson 1998 og 2006; sbr. Jón Halldórsson 1903–1910 I, 225–226). Brynjólfur kallar Vigfús til dæmis „bróður og óskiptan vin“ í formála að löngu erfikvæði á latínu um föður Vigfúsar, Gísla Hákonarson (Sigurður Pétursson 1998, 181). Vigfús Gíslason dvaldi í Höfn veturinn 1633–1634 og gæti Hallgrímur hafa kynnst honum þá eða endurnýjað kynnin frá Hólum ef þeir voru samtíða þar. Þá getur meira en verið að Hallgrímur hafi verið í kunningsskap við Vigfús fyrir tilstuðlan Brynjólfs Sveinssonar þennan vetur í Höfn og vel getur hugsast að höfðingssonurinn hafi þá gaukað einhverju að hinum efnilega skólasveini og skjólstæðingi vinar síns, Brynjólfs. Heimildir eru að minnsta kosti fyrir því að Vigfús hafi ekki haldið fast um pyngjuna þegar þurfandi áttu í hlut. Í reisubók séra Ólafs Egilssonar (aðeins í A-gerð en ekki B-gerð ferðasögunnar)²¹ segir frá því að Vigfús Gíslason hafi gefið honum „ríxdal“ þegar hann kom til Kaupmannahafnar úr Barbaríinu (Ólafur Egilsson 1906–1909, 130). Frá þessu er einnig sagt í Tyrkjaránssögu Björns Jónssonar á Skarðsá sem samin var 1643, eftir frásögn nokkurra þeirra sem leystir voru úr ánauðinni: „Og á sama degi, sem hann kom þar, gáfu honum bátsmenn, hans kunningjar, smápeninga til tveggja dala, og sá höfðingsveinn íslenzkur, Vigfús Gíslason, gaf honum hálfan dal“ (Björn Jónsson 1906–1909, 276). Hér mætti einnig telja með það sem Hannes Helgason segir í áðurnefndu erfiljóði um Vigfús: „aumkaðist tíðum yfir / ekkjur og börnin smá“ (ÍB 380 8vo, 241, 31. er.). Þetta er reyndar klisja sem finnst í allmörgum erfiljóðum frá 17. öld, þótt hún geti vel verið sönn í þessu tilviki sem fleirum. Hitt er trúverðugra, sem sagt er annars staðar í þessu sama kvæði, að hann hafi reynst skáldinu, Hannesi Helgasyni, vel: „misst hef ég mat frá borði, / má ég fullsanna það“, segir Hannes í tíunda erindi kvæðisins.²² Reyndar er til þjóðsagnakenndur fróðleikur um hið öndverða,

21 Gerðirnar eru báðar prentaðar í *Tyrkjaráninu á Íslandi 1627*.

22 Hannes Helgason lögréttumaður (d. 1653) hafði verið sveinn Gísla, föður Vigfúsar, og umboðsmaður Vigfúsar í Árnessýslu meðan sá síðarnefndi var erlendis, ásamt því að gegna

þ. e. ágirni og ásælni Vigfúsar, og þó einkum konu hans, Katrínar Erlendsdóttur, og slæma framkomu gagnvart ekkjum sérstaklega (sbr. Þórður Tómasson 1976, 32–33). Þessar heimildir þurfa þó ekki að vinna hvor gegn annarri. Sami maður getur sýnt þeim sem honum þykja þess verðugir göfuglyndi en öðrum harðneskju ef svo ber undir.

Vigfús reyndist Brynjólfi Sveinssyni vel. Til er saga frá því er Brynjólfur reið í Skálholt árið 1631, þá ungur og embættislaus, og enginn aufúsugestur á staðnum af sögunni að dæma, því að Vigfús gerði fyrir hann boð um að koma til Bræðratungu og dvelja hjá sér frekar en að „ráfa um stéttirnar í Skálholti“. Þetta haust fór Brynjólfur aftur utan með tilstyrk Vigfúsar og mágs hans, Þorláks Skúlasonar Hólabiskups (Jón Halldórsson 1903–1910 I, 225).²³ Vinátta milli Brynjólfs og fjölskyldu Vigfúsar hélst meðan sá fyrrnefndi lifði (sbr. Sigurður Pétursson 1998) og því er hugsanlegt að Hallgrímur hafi átt í einhverjum samskiptum við Vigfús Gíslason fyrir atbeina Brynjólfs biskups síðar á ævinni, eftir að Brynjólfur er orðinn biskup, Hallgrímur prestur í Hvalsnesi²⁴ fyrir tilstilli Brynjólfs og Vigfús sýslumaður, búandi á Stórólfshvoli á Rangárvöllum. Þá gætu þeir Vigfús og Hallgrímur hafa hist á þingi, en vitað er að Hallgrímur sótti jafnan prestastefnur eftir að hann tók vígslu 1645 (Margrét Eggertsdóttir 2006, 93). Þá hafa það þótt tíðindi þegar stórættaður og auðugur valdsmaður fellur frá í blóma lífsins og ágætt tilefni fyrir ungan skáldmæltan prest að koma sér á framfæri við höfðingjana. Að lokum má vera að Brynjólfur biskup hafi fengið skjólstaðing sinn til þess að yrkja erfiljóð til heiðurs vini sínum, Vigfúsi Gíslasyni.

Nú getur einhverjum þótt vafasamt að Hallgrímur hafi ort fallett kvæði um svarinn óvin velgjörðamanns síns, Árna Oddssonar, lögmanns á Leirá í Borgarfirði. En sundurþykkja mikil og ágreiningur hafði lengi ríkt milli

starfi Skálholtsráðsmanns um tíma. Jón Halldórsson segir í *Skólameistarasögum* sínum, þar sem hann fjallar um Vigfús, að Hannes hafi í fráveru Vigfúsar haft „ráðsmennsku og umboð yfir lénum, eignum og búi Vigfúsar“ (Jón Halldórsson 1916–1918, 120–121). Hannes var móðurfaðir Jóns Halldórssonar í Hitardal.

23 Sigurður Pétursson fjallar um ástæður þess í áðurnefndri grein og telur að latneska erfiljóðið sem Brynjólfur orti um Gísla Hákonarson, föður Vigfúsar og tengdaföður Þorláks, hafi átt sinn þátt í því að þeir mágar styðja Brynjólf (Sigurður Pétursson 1998). Brynjólfur Sveinsson segir sjálfur frá þessum stuðningi þeirra mága í viðbótarklausu við árið 1631 í Skarðsárannál (*Annálar 1400–1800* I, 235nm).

24 Hallgrímur tók ekki við Saurbæ á Hvalfjarðarströnd fyrr en 1651 (Jón Samsonarson 1971, 78).

Árna og Vigfúsar Gíslasonar, m. a. um biskupskjör og jarðamál, og gekk tíðum á með málaferlum (sjá t. d. Helgi Þorláksson 2004, 121–124). Jón Halldórsson segir frá því í *Skólameistarasögum* sínum að eitt sinn hafi Vigfús ekki treyst sér til að sækja þing sem lögmaður hélt og sendi í sinn stað ofannefndan Hannes Helgason. Árni ætlaði að láta handtaka Hannes sem bjóst til að verja sig með tigilkníf sem venja var að nafnbótarmenn bæru á sér. Frásögnin er mjög dramatísk en ekkert virðist þó hafa orðið úr handtökunni (bls. 103–104). Á þingi í ágúst 1636 sættust þeir Árni lögmaður og Vigfús sýslumaður fyrir meðalgöngu helstu manna og segir Jón Halldórsson að þar hafi lagt sig mest fram Árni Gíslason á Ytra-Hólmi, en Árni var, eins og kunnugt er, einn helsti velgjörðamaður Hallgríms og kær vinur eins og berlega sést af erfiljóði því sem skáldið orti um hann. Árni Gíslason var „beggja þeirra náungi“ eins og Jón Halldórsson orðar það (bls. 105), Árna Oddssonar og Vigfúsar Gíslasonar. Ekki virðist hafa kastast í kekki með þeim Árna og Vigfúsi eftir þetta þótt engan veginn hafi verið hlýtt á milli þeirra. Í ættartölusafnríti séra Þórðar Jónssonar í Hítardal segir þannig um Vigfús: „Sérdeilis var óvild milli hans og Árna lögmanns Oddssonar og þótt þeir væri sáttir, þá vildi það þó aldrei verða trútt“ (Þórður Jónsson 2008, 444; sbr. einnig Jón Halldórsson 1916–1918, 106). Það þarf því engan að undra þótt Hallgrímur hafi ort eftir þá báða. Reyndar áttu afkomendur þeirra eftir að binda trúss sitt saman, Jón (sá yngri með því nafni og síðar biskup á Hólum) Vigfússon og Guðríður Þórðardóttir, dóttir Helgu Árnadóttur lögmanns Oddssonar, gengu í hjónaband árið 1668, en Helga var ein af þeim fjórum hefðarkonum sem vitað er að Hallgrímur sendi handrit að *Passíusálmum* sínum. Í handritinu ÍB 380 8vo²⁵ (skrifað af Gísla Jónssyni, syni Jóns Vigfússonar biskups, eins og fram kemur hér að framan, nmgr. 16) standa hvort á eftir öðru erfiljóð Vigfúsar Gíslasonar sem Hannes Helgason orti (bl. 116r–122v) og erfiljóð um Árna Oddsson eftir Finn Sigurðsson, lögréttumann á Ökrum (bl. 122v–126r). Má segja að með því hafi ætlunarverki hinna „helstu manna“ verið náð, að sætta þá fornu fjendur. Að endingu má benda á þau tengsl milli Árna Gíslasonar í Ytra-Hólmi og Vigfúsar að eiginkona Hákonar Gíslasonar í Bræðratungu, bróður Vigfúsar, var systurdóttir Árna, áðurnefnd Helga Magnúsdóttir. Enn fremur virðast vera

25 Það er eftirtektarvert að ÍB 380 8vo varðveitir mörg kvæða Hallgríms, a. m. k. 14 kvæði. Þau gætu verið komin frá Helgu Árnadóttur Oddssonar, ömmu skrifarans.

tengsl á milli mágs Vigfúsar, Eggerts Björnssonar á Skarði, og Hallgríms. Hálfðan Einarsson segir þannig frá því í Hallgrímskveri 1773 að ihugunarritin tvö sem Hallgrímur samdi um 1660 hafi hann „dedicerað Eggert Björnssyni á Skarði á Skarðsströnd, sýslumanni í Barðastrandarsýslu ...“ (Hallgrímur Pétursson 1773, 14; sbr. Margrét Eggertsdóttir 2005, 176). Þau hjón, Eggert og Valgerður Gísladóttir, hafa verið menningarlega sinnuð og trúlega stutt efnalítil skáld til góðra verka, eins og bæði þetta dæmi sýnir og annað verk sem vitað er að þau létu prenta árið 1661. Það er kvæðabálkur Péturs Einarssonar á Ballará sem hann orti upp úr *Eintali sálarinnar* eftir Martin Moller „Og af honum dedicerað og tilskrifað þeirri eruverðugu og guðhræddu heiðurskvinnu Valgerði Gísladóttur að Skarði á Skarðsströnd. Prentað á Hólum í Hjaltadal, eftir bón og ósk þeirra höfðingshjóna, Eggerts Björnssonar og Valgerðar Gísladóttur“ (sbr. Halldór Hermannsson 1922, 25). Vigfús hefur væntanlega einnig haft áhuga á bókmenntum. Hann kunni vel að meta latneska erfikvæðið sem Brynjólfur Sveinsson orti eftir föður hans, eins og berlega sést af þeim stuðningi sem hann veitti Brynjólfi skömmu síðar (sbr. hér að framan). Sjálfur orti hann kvæði á latínu til heiðurs Þorláki Skúlasyni Hólabiskupi og þýðingu hans á *Hugvekjum* Gerhards. Kvæðið var prentað með útgáfunni á Hólum 1630 (Halldór Hermannsson 1922, 31).²⁶

Það er því óhætt að halda því fram að ýmislegt bendi til þess að þeir Vigfús Gíslason og Hallgrímur Pétursson hafi þekkt og að einhvers konar samband velgjörðamanns og skjólstaðings hafi getað verið á milli þeirra. Þá er ekki hægt að útiloka að Hallgrímur hafi ort kvæðið í orðastað einhvers annars, sem hafi pantað kvæðið hjá honum. Það hefur þó varla verið Brynjólfur Sveinsson því að hann var prýðisgott skáld sjálfur. Það væri þá helst að Árni Gíslason í Ytra-Hólmi hafi fengið Hallgrím til þess að

26 Í *Seiluannál*, þar sem sagt er frá andláti Vigfúsar, segir m. a. að hann hafi verið „vitur maður og vel lærður“ og í sama annál við árið 1648, þar sem sagt er frá bruna í Stórólshvoli, þegar Katrín, ekkja Vigfúsar, missti allt sitt innbú: „brann Stórólshvoll allur gersamlega með öllu því inni var samankomið í *herlegum bókum*, er átt hafði Vigfús Gíslason, með öllum skjölum og bréfum ...“ (*Annálar 1400–1800* I, 287, 290; skáletrun mín). Að lokum má bæta því við hér að Vigfús átti í bréfaskiptum við séra Stefán Ólafsson (1619–1688) í Vallanesi, eitt af höfuðskáldum aldarinnar. Þetta kemur fram í bréfi sem Vigfús skrifaði Torfa Jónssyni (1617–1689) í Gaulverjabæ, bróðursyni Brynjólfs biskups, og dagsett er 22. október 1645, varðveitt í AM 1058 4to V (sbr. handrit Hannesar Þorsteinssonar, *Æfir lærðra manna*, í færslu um Vigfús Gíslason). Þetta sést einnig í bréfabók Stefáns sem til er í eiginhandarriti í Bodleian Library Oxford, Ms Boreal 67 (sjá Jón Þorkelsson 1886, 379).

yrkja um tengdamann sinn. Kvæðið er persónulegra en hefðbundin erfiljóð. Það mærir ekki hegðun og félagslega stöðu hins látna og fjallar hvorki um ætterni hans né afrek. Þetta gefur til kynna að persónulegt samband hafi verið á milli hins látna og annaðhvort skáldsins eða þess sem hugsanlega pantaði kvæðið hjá skáldinu. Þó mætti búast við að það kæmi fram í kvæðinu eða fyrirsögn þess ef einhver annar en skáldið hefur gefið fjölskyldunni kvæðið. Ekki er hægt að fá úr því skorið með fullri vissu hvernig það kom til að Hallgrímur orti um Vigfús, en það gerði hann.

Varðveisla kvæðisins

Hvernig stendur á því að kvæði Vigfúsar er aðeins að finna í handriti sem varðveitt er í litlu sérsafni í Uppsalaháskóla? Það gefur augaleið að fjölskyldunni á Stórolfshvoli hefur verið gefið kvæðið, hvort sem Hallgrímur (eða sá sem fékk hann til þess að yrkja kvæðið, ef hann var fenginn til þess af öðrum) hefur sent það skömmu eftir lát Vigfúsar eða mætt með það í jarðarför hans, og þá væntanlega lesið það upphátt eða látið lesa það eða syngja. Kvæðið hefur að vísu ekki lagboða í fyrirsögn en það er ort undir algengum sálmahætti (sami háttur er til dæmis á 36. passíusálmi²⁷). Líklegt má telja að fjölskyldan hafi varðveitt kvæðin sem ort voru til heiðurs Vigfúsi og er svo um erfiljóðið sem Hannes Helgason orti. Það er varðveitt í ÍB 380 8vo, eins og kemur fram hér að framan, sem skrifað var af sonarsyni Vigfúsar. Það er einnig í Lbs 1158 8vo, sem hefur að öllum líkindum einnig tilheyrt fjölskyldunni því að í því eru einnig erfiljóð um Katrínu Erlendsdóttur, konu Vigfúsar, Gísla Hákonarson, föður hans, og Árna Oddsson lögmann, tengdaföður sonar hans. Líklegt er því að handritið Lbs 1158 8vo hafi tilheyrt þeim legg sem kominn er út af Jóni Vigfússyni Hólabiskupi.²⁸ Kvæðið sem Hallgrímur orti er aftur á móti ekki í þessum handritum og ekki varðveitt víðar en í Ihre 77, svo kunnugt sé. Þó er ekki loku fyrir það skotið að kvæðið sé uppskrifað í fleiri handritum því að íslensk kvæðahandrit hafa mjög lítið verið efnisskráð. Ef svo er þá er líklegast að enginn höfundur sé tilgreindur. Þá er vert að geta þess að erfiljóð eru sjaldan varðveitt í mörgum handritum, oftast aðeins einu til

27 Ég þakka Kristjáni Eiríkssyni fyrir þessa ábendingu.

28 Kvæði Hannesar Helgasonar um Vigfús Gíslason er einnig uppskrifað í handritinu Lbs 2030 4to II, en það er uppskrift dr. Jóns Þorkelssonar þjóðskjalavardar eftir Lbs 1158 8vo.

tveimur. Erfiljóð Hallgríms um Árna Gíslason er þannig varðveitt í tveimur handritum sem vitað er um (JS 272 4to I og Adv. 21.7.17), bæði frá s. hl. 18. aldar. Kvæðið um Björn Gíslason er aðeins í einu handriti (Lbs 399 4to II) sem hefur verið tímasett til ca 1680–1700. Kvæðið um Jón Sigurðsson bartskera er í tveimur handritum, hið eldra frá því seint á 18. öld (JS 272 4to I) en hitt er frá seinni hluta 19. aldar (Lbs 3144 4to). Ljóðið um Steinunni (lengra kvæðið) hefur varðveist í tveimur handritum, hið eldra, Lbs 496 8vo, er frá f. hl. 18. aldar en hitt, Þjms 8508, var skrifað uppúr aldamótunum 1800 (sjá Hallgrímur Pétursson 2002, 157–158). Kvæðið um Árna Oddsson hefur varðveist víðar en hin fyrrnefndu, eða í sex handritum (Lbs 847 4to, Lbs 883 8vo, BLAdd 4891, MS Boreal 113, ÍBR 159 b 8vo og Lbs 2030 4to II). Fyrstnefnda handritið var skrifað ca 1690–1700, en hin á 18. öld, nema Lbs 2030 4to sem er uppskrift dr. Jóns Þorkelssonar þjóðskjalavarðar frá ca 1880–1920. Fleiri uppskriftir af þessum kvæðum gætu vitaskuld átt eftir að koma í ljós en varla margar. Hvað varðar kvæði um fjölskyldu Vigfúsar í handritum sem hafa líklega verið í hennar eigu, eins og ÍB 380 8vo og Lbs 1158 8vo, þá er ekki svo að öll erfiljóð fjölskyldumeðlima séu þar uppskrifuð. Í fyrstnefnda handritinu er aðeins um erfikvæði Hannesar Helgasonar um Vigfús Gíslason að ræða en hvorki kvæðið um föður hans Gísla Hákonarson né kvæðið um Katrínu, konu Vigfúsar. Önnur erfikvæði í þessu handriti tilheyra móðurfjölskyldu skrifarans, en það eru kvæði um Árna Oddsson, dóttur hans Helgu og mann hennar, Þórð Jónsson í Hítardal, en þau voru móðurforeldrar Gísla Jónssonar, skrifara handritsins.²⁹ Í síðarnefnda handritinu eru aðeins erfikvæði um Gísla Hákonarson eftir Magnús Sigfússon, um Vigfús Gíslason eftir Hannes Helgason, um Katrínu Erlendsdóttur eftir Þórð Jónsson og um Árna Oddsson eftir Finn Sigurðsson. Af þessu má sjá að það er ekki tiltökumál þótt kvæði Hallgríms um Vigfús hafi aðeins varðveist í einu handriti — en það er athyglisvert að það er varðveitt í einu elsta handriti sem geymir uppskriftir af kvæðum Hallgríms, frá árinu 1665.

Ekki er vitað til þess að skrifari Ihre 77, Jón Rúgmann (eða Jonas Rugman, stundum Jonas Islandus í sænskum samtímaheimildum) tengist fjölskyldunni frá Stórólfsbholi, en hægt er að sýna fram á að hann hafi haft tök á því að nálgast kvæðið og skrifa það upp.

29 Á spássiú við erfiljóð Helgu er fangamark skáldsins G.J.S. sem gæti átt við Gísla Jónsson sjálfan.

Jón Jónsson frá Rúgsstöðum (1636–1679) í Eyjafirði var á leið til Hafnar árið 1658 þegar skipið sem hann sigldi með var hertekið af Svíum, sem áttu þá í stríði við Dani, einu sinni sem oftar.³⁰ Jón mun hafa haft dálítið bókasafn með sér, m. a. handrit af fornaldarsögum, sem virðist hafa vakið áhuga sænskra fornfræðinga. Honum var fljótlega komið í nám í latínuskólanum í Visingsö en haustið 1662 er hann innritaður í háskólann í Uppsölum. Jón varð fljótlega eftir komuna til Uppsala aðstoðarmaður Olofs Vereliusar (1618–1682), prófessors í fornfræðum, þess sem fyrstur gaf út fornaldarsögur, vafalaust með hjálp Jóns Rúgmanns. Jón starfaði sem fornfræðingur og þýðandi við Collegium Antiquitatum í Uppsölum frá því það var stofnað árið 1667 og til dauðadags 1679.

Samkvæmt fyrsta ævisöguritara Rúgmanns, Nils Hufvedson Dal (1724), fór hann til Íslands 1661 til þess að safna handritum fyrir hönd sænskra fornfræðinga og aftur árið 1665. Hvort tveggja er rangt, eins og síðari fræðimenn hafa sýnt fram á (Schück 1932, 199–216). Jón fór aldrei til Íslands á vegum Svía og hefur því ekki skrifað kvæðin upp á Íslandi. Aftur á móti er vitað að Jón Rúgmann dvaldi um tíma árið 1665 í Kaupmannahöfn við að skrifa upp forna texta fyrir Olof Verelius prófessor. Upplýsingar um þessa dvöl má finna í skjalasafni Uppsalaháskóla (Schück 1932, 205 o. áfr.) en einnig í íslenskum heimildum og af dagsetningum í handritinu sjálfu. Jón Ólafsson úr Grunnavík minnst til dæmis á það í bókmenntasögu sinni í tengslum við uppskrift Jóns Rúgmanns á Ólafs sögu Tryggvasonar: „Assessor Árni bevisar í einni sinni nota, að Jón Rúgmann hafi ei skrifað þessa Ólafs sögu, fyrr en hann var í Kaupenhavn 1665 ...“ (Add 3 fol., 98r, á spássíu).³¹ Í handritinu Ihre 77 eru einmitt skrifuð upp kvæði og vísur úr Ólafs sögu Tryggvasonar, sem Jón Rúgmann hefur gert í Höfn. Undir uppskrift Rúgmanns af *Ólafsdrápu* Hallfreðar vandræðaskálds í Ihre 77, sem hann skrifaði eftir handriti í eigu Vilhelms Worms (1633–1704), síðar varðveitt undir safnmarkinu AM 310 4to³² (Grape 1949 II, 78), stendur:

30 Æviatriði Jóns Rúgmanns eru fengin úr Gödel 1897, Schück 1932 og Nilsson 1954 nema annað sé tekið fram. Ýmislegt sem er í Gödel 1897 er leiðrétt í Schück 1932.

31 Olof Verelius gaf út hluta af Ólafs sögu Tryggvasonar árið 1665 og hafa uppskriftir Jóns Rúgmanns af sögunni í Kaupmannahöfn trúlega tengst því verki.

32 Handritið fékk Vilhelm (Willum) Worm í arf frá föður sínum Ole Worm (1588–1654) prófessor en sonur hins fyrrnefnda, Christian Worm biskup (1672–1737), afhenti Árna Magnússyni handritið (sbr. handrit.is). Handritið hefur verið í eigu Vilhelms þegar Jón Rúgmann skrifaði upp eftir því í Kaupmannahöfn 1665.

„Ao 1665 Haf[niæ] 25 8bris“ og þar undir hefur Jón sett fangamark sitt J. R. (Ihre 77, 44).³³ Vitnisburð um þessa dvöl Rúgmans í Kaupmannahöfn er einnig að finna í handriti með ýmiss konar efni úr ýmsum áttum, sem Jón kallaði Maukastellu (varðveitt í konunglega bókasafninu í Stokkhólmi undir safnmarkinu Holm papp 33 4to). Í yfirskrift yfir gamankvæði sem Jón orti sjálfur og skrifaði upp í Maukastellu kemur fyrir dagsetning og staðsetning: „Anno 1665 Hafniæ Maio“ (bl. 40v) (sbr. Veturlíði Óskarsson 2001). Jón Rúgmann hefur þannig verið í Kaupmannahöfn að minnsta kosti frá maí til loka október þetta ár. Gödel segir að hann hafi farið til Kaupmannahafnar vorið 1665 „där han stannade kvar under sommaren, hvarefter han sedan på hösten begaf sig på återvägen hem“ (Gödel 1897, 114–115) en í Maukastellu kemur fyrir dagsetningin „Anno 1665 J Helsingör 30 10bris“ (sbr. Gödel 1897, 115, nmgr. 3) og hefur hann þá verið kominn til Helsingjaeyrar í lok desember. Ég tel að hann hafi komist í tæri við kvæðin þrjú þegar hann dvaldi í Kaupmannahöfn á árinu 1665 og skrifað þau upp í bland við fornkvæðin.

Á sama tíma og Jón Rúgmann dvaldi í Kaupmannahöfn við uppskriftir fornra handrita var þar við nám Jón Vigfússon (1643–1690) yngri, sonur Vigfúsar Gíslasonar og konu hans Katrínar Erlendsdóttur. Hann varð síðar, eins og komið hefur fram, biskup á Hólum í Hjaltadal. Jón Vigfússon yngri sigldi til Hafnar 1664 (er skráður í stúdentatölu háskólans 26. október 1664)³⁴ og varð baccalaureus í heimspeki 29. maí 1666. Reyndar er hugsanlegt að bróðir Jóns Vigfússonar, Jón Vigfússon eldri (um 1638–1681) hafi einnig verið í Höfn á þessum tíma. Hann fór utan til náms árið 1660 en varð sýslumaður í Árnessýslu 1666 (Bogi Benediktsson 1909–1915, 311). Ekki er vitað nákvæmlega hvenær hann kom aftur til Íslands. Líklega hefur Jón Rúgmann fengið að skrifa upp þessi kvæði eftir blöðum í forum annars hvors nafna síns Vigfússonar. Eintak Jóns Vigfússonar (eldri eða yngri) hefur glatast en kvæði Hallgríms Péturssonar um Vigfús Gíslason varðveist í handriti Jóns Rúgmans innan um uppskriftir af kvæðum úr fornsögunum og öðru efni sem þeim tengjast.

Ekki er auðvelt að sjá í fljótu bragði af hverju Jón Rúgmann skrifaði upp þessi kvæði samtímamanna sinna. Verkefni hans var á sviði forn-

33 Sumt í Ihre 77 hefur Jón skrifað í Svíþjóð árið 1664 eins og dagsetningar í handritinu bera með sér (t. d. á bls. 1 og 37).

34 Æviatriði Jóns Vigfússonar eru fengin úr Jón Halldórsson 1911–1915, 125–143.

bókmennta, en kvæðin þrjú tengjast ekki fornum bókmenntum og eru því á skjön við meginefni handritsins. Hugsanlega tengjast þau áhuga hans á tækifæriskvæðum, en Jón orti nokkur slík um ævina, bæði erfiljóð, brúðkaupskvæði og heillaóskakvæði á latínu, sænsku og íslensku (Nilsson 1954, 31; Kallstenius 1927a; Kallstenius 1927b).³⁵ Einnig hafði hann áhuga á orðatiltækjum og málsháttum og safnaði slíku efni.³⁶ Það gæti verið ástæðan fyrir því að hann skrifaði upp samstæður Hallgríms, *Stöngin fylgir strokki*, því að það kvæði byggist upp af spakmælum. Það er að minnsta kosti ólíklegt að hann hafi skrifað þessi kvæði upp í tengslum við verkefni sitt í Höfn, sem var að skrifa upp fornar bókmenntir fyrir Olof Verelius prófessor. Ekki er líklegt að sænski prófessorinn hafi haft mikinn áhuga á kvæðum eftir tvö svotil óþekkt íslensk samtímaskáld. En blöðin með þeim varðveittust í Uppsölum ásamt uppskriftum Jóns af norrænum fornkvæðum og skyldu efni.

Handritið hefur svo síðar hafnað í bókasafni Johans Ihre (1707–1780), málvísindamanns og prófessors við Uppsalaháskóla, sem háskólinn eignaðist eftir hans dag. Líklega hefur það komið úr handritasafni Olofs Rudbecks (sjá Grape 1949 I, 2) sem var rektor Uppsalaháskóla á þeim tíma er Jón starfaði þar, en þótt Rudbeck væri doktor í læknisfræði fékkst hann einnig við íslensk fræði og studdi dyggilega starf Olofs Vereliusar og Jóns Rúgmans (Schüick 1932; Nilsson 1954, 2). Hann gaf til dæmis út íslenska orðabók Vereliusar að honum látnum 1691, og átti stóran þátt í því að Magnus Gabriel De la Gardie, ríkiskanslari Svía og menningarfrömuður, gaf Uppsalaháskóla Uppsala-Eddu (safnmark DG 11) árið 1669, sem er elsta handrit Snorra-Eddu. Umrætt handrit Jóns Rúgmans hefur líklega annaðhvort verið í eigu Vereliusar og komist þaðan í safn Rudbecks eða sá síðarnefndi fengið það annars staðar frá, frá Jóni sjálfum eða úr safni Collegium Antiquitatum í Uppsölum. Johan Ihre keypti hluta af handritasafni Rudbecks á uppboði árið 1741 (Grape 1949 I, 72–74 og 342) og hefur þá þetta handrit frá hendi Rúgmans að öllum líkindum fylgt með.

35 Enn fremur má finna slík kvæði eftir hann í samtímaprenti í Íslandssafni Landsbókasafns Íslands - Háskólabókasafns (áður þjóðdeild).

36 Safn hans var gefið út í Uppsölum árið 1927 af Gottfrid Kallstenius undir yfirskriftinni *Jonas Rugmans samling av isländska talesätt*.

Stórveldi í íslenskri bókmenntasögu

Hallgrímur Pétursson (1614–1674) er óneitanlega þekktasta íslenska skáld 17. aldar nú á dögum. Hann er það skáld sem helst hefur verið rannsakað og mest prentað eftir. Þótt *Passíusálmar* Hallgríms hafi margsinnis verið prentaðir allt frá árinu 1666 og til dagsins í dag, er það ekki síður til útgáfu á kvæðakveri með öðrum sálum og kvæðum Hallgríms árið 1755 sem rekja má upphaf þess að Hallgrímur verður stórveldi í íslenskri bókmenntasögu. Kvæðasafnið, sem prentað var á Hólum í Hjaltadal, bar titilinn *Nokkrir lærðomsríkir sálmar og andlegir kveðlingar þeim til fróðleiks, huggunar og uppvakningar sem iðka vilja, velflestir ortir af því mikið elskaða og nafnfræga þjóðskáldi vorrar tungu Hallgrími Péturssyni*. Hér kemur fram það álit sem 18. aldar fólk mun hafa haft á skáldinu og verkum þess. Í kverinu eru þó aðeins fáein af þeim kvæðum sem eignuð eru Hallgrími í handritum, eða um 30 kvæði. Hálfðan Einarsson, rektor latínuskólans á Hólum, hélt áfram að vinna að þessari útgáfu Hallgrímskvers, eins og kvæðasafnið hefur löngum verið kallað, þegar hann kom að Hólum sama ár og fyrsta útgáfan leit dagsins ljós. Hálfðan gaf kverið út árin 1759, 1765, 1770 og 1773 með viðbótum og lagfæringum og hefur kvæðunum fjölgað umtalsvert í síðustu útgáfunni frá hans hendi. Hallgrímskver hefur oft verið prentað síðan en ein viðamesta almenningsútgáfan á kveðskap Hallgríms hingað til er *Sálmar og kvæði eftir Hallgrím Pétursson I–II* (1887–1890) sem Grímur Thomsen hafði umsjón með. Grímur notaði Hallgrímskver en studdist einnig við handrit (sbr. formála hans). Nú um stundir er unnið að vísindalegri heildarútgáfu á verkum Hallgríms Péturssonar á Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum. Fyrsta bindi ljóðmæla skáldsins birtist árið 2000 en nú eru komin út fjögur af fimm áætluðum bindum ljóðmælanna. En ljóðmælin eru aðeins fyrsti hluti af fjórum í fyrirhugaðri heildarútgáfu á höfundarverki skáldsins. Á vegum verkefnisins hefur verið unnin skrá yfir kvæði Hallgríms í handritum sem varðveitt eru í ýmsum söfnum innanlands sem utan en mest í handritasafni Landsbókasafns. Það hefur þó tafið þessa vinnu nokkuð að kvæðahandrit hafa ekki verið efnisskráð nema að mjög takmörkuðu leyti. Því er ekki ólíklegt að með tímanum komi fram handrit sem gætu breytt varðveislusögu einstakra kvæða og jafnvel haft áhrif á túlkun viðkomandi kvæða og skilning á þeim. Einnig má vera að vitneskja um höfundareign annarra skálda á kvæðum

sem eignuð hafa verið Hallgrími komi í ljós með betri og nákvæmari skráningum á kvæðahandritum. Ekki er þó líklegt að mörg kvæði eigi eftir að bætast við kvæðasafn Hallgríms, eins vel og það hefur verið skoðað allt frá miðri 18. öld, en þó er ekki loku fyrir það skotið eins og kvæðið í Ihre 77 er til vitnis um.

Niðurstöður

Ekki leikur mikill vafi á því að Hallgrímur Pétursson hafi ort þetta kvæði. Handritið er með þeim elstu sem varðveita kveðskap hans, skrifað af samtímamanni á meðan skáldið var enn á lífi. Nafn hans er skrifað undir kvæðið með hendi skrifarans og á eftir fer kvæði sem lengi hefur verið eignað honum og er svo einnig hér. Tengsl skáldsins við menn nákomna hinum látna, Árna Gíslason og Brynjólf Sveinsson, og ef til vill við Vigfús sjálfan, renna frekari stoðum undir það að kvæðið sé með réttu Hallgríms. Kvæðið eykur við kvæðasafn þjóðskáldsins áhugaverðu og merkilegu ljóði, einu elsta erfiljóði sem skáldið orti og vitað er um. Það gefur einnig vísbendingar um félagslegt umhverfi Hallgríms á fimmta áratug aldarinnar, skömmu áður en hann fékk Saurbæ á Hvalfjarðarströnd. Þá þegar hefur hann verið nokkurs metinn sem skáld og hvort sem hann hefur verið fenginn til þess að yrkja eftir Vigfús eða honum hefur runnið blóðið til skyldunnar, þá yrkir hann um einn helsta höfðingja samtímans kvæði sem vafalaust hefur hreyft við tilfinningum viðtakenda. Aukinheldur bætir þetta ljóð við vitneskju okkar um siðinn að yrkja tækifæriskvæði, um leið og það er merkilegur vitnisburður um tíðaranda og menningu 17. aldar. Erfiljóð Hallgríms um Vigfús Gíslason gefur einnig vísbendingu um að slík kvæði hafi um miðbik aldarinnar verið fjölbreyttari að gerð en áður hefur komið fram í íslenskri bókmenntasögu.

* * *

Hallgrímur Pétursson

Erfiljóð

um Vigfús Gíslason (1608–1647), sýslumann á Stórólshvoli

Í kvæðahandriti með hendi Jóns Rúgmanns (1636–1679) sem varðveitt er í Ihreska handritasafninu í bókasafni Uppsalaháskóla (Ihre 77).³⁷

Kvæðið er hér gefið út stafrétt eftir handritinu í einum dálki, en í handritinu er það sett upp í tvo dálka og eru erindi númeruð 1–6. Upphafs- og lokastafir vísa sem mynda nafn hins látna eru auðkenndir í útgáfunni en svo er ekki í uppskriftinni, nema að litlu leyti. Upphafsstafirnar eru litlu stærri en annars staðar í handritinu og ekki augljóst að verið sé að auðkenna þá sérstaklega. Aftur á móti eru öftustu stafir 1.–4. erindis stórir og áberandi: GJSL. Ekki er gott að segja af hverju þetta er svo, hvort handritið sem skrifað var eftir hefur verið óljóst að þessu leyti, eða skrifari Ihre 77 hafi verið að flýta sér og ekki hirt um að auðkenna stafina. Til að sýna þetta er hér einnig birt mynd af uppskriftinni í Ihre 77, bls. 101.

Hanz sonar Wigfusar.³⁸

1

Wel lifad hier i heimj nu
a helgum lifsinz weg
med hreinni yðran ast og tru
afgangz stund gledileg
huorium sem audnast sæmdin³⁹ su
sælan þan prisa eg
ef riett um þetta þeinkir þu
þig mun þad gledia mieG.

37 Þvert yfir neðri spássíu blaðsíðna 100–101 hefur skrifarinn gert athugasemd um erfikvæðin tvö á latínu: „His parum illis multum tribuo“. Ekki er fullljóst hvað hann á við með þessari athugasemd en ef miðað er við staðsetningu orðanna, „His parum“ undir fyrri kvæðinu og „illis multum tribuo“ undir kvæði Hallgríms er sennilegt að „his“ vísi til kvæðis Magnúsar en „illis“ til kvæðis Hallgríms. Væri þá hægt að þýða þetta eitthvað á þá leið að hann meti fyrri kvæðið lítils en hið seinna mikils. Ég þakka Sigurði Péturssyni fyrir að skoða þetta með mér.

38 Á undan fer erfiljóð séra Magnúsar Sigfússonar um föður Vigfúsar, Gísla Hákonarson, lögmann í Bræðratungu, sem andaðist árið 1631.

39 Fyrst skrifað *sælan* en *sæmdin* krotað ofaní.

2

Jnnleidder aller worum wier
 weroldu þessa i
 sa þo skilnadur settur er
 sierhuorium heimz um bij
 þu skalt i burt nær þocknast mer
 þar vid er eingin frij
 storliga aungum undra ber
 afgangur holdsenz þu J.

3

Gras wid ma likiast lifed manz
 liliu og fagra Ros
 folnad, forgeingr fliott til sanz
 fremd widing makt og hros
 einz sem burt fellur blomin landz
 blæs eda windur a lios
 dauden upp setur dapran kranz
 dyrd hanz er fallvalt gloS.

4

Forsial gudz bornin þeinki þad
 þeickiandi heimsinz wiel
 wr þessum gamla eimdar stad⁴⁰
 ætid sig bua wel
 þa kiemur stunden andlatz⁴¹ ad
 eij ma þad granda hel
 þuij drottinz Jesu dijra bad
 dreift war a hiartanz þeL.

5

Wr holdsinz aumri hrigdaruist
 hiedan burt leidast þa
 i gudz vtvaldra gledi og list

40 Fyrst skrifað *dal* en undirstrikað og *stad* skrifað á spássíu með sömu hendi.

41 Skrifað *andlatz stunden* en merkt ofanlínu 1, 2.

glogt odlast himnum a
 Ja sin brudguman Jesum christ
 Jafnan þar lita ma
 vnir sier vel og er alldreij tuist
 einglanna flocki hia.

6

Sælar gudz barna salernar
 singia hja lambsinz tron
 sem heimsinz sijnda birder bar
 burt tok og daudanz tion
 holdid sem þeira hreisi war
 hvilest i dýrdar won
 þui byður wor og wænter þar
 Wigfus min Gisla Son.

Sra Hallgrimur Petur Son

HEIMILDIR

HANDRIT

Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum

AM 1058 4to v

Add 3 fol.

Den arnamagnæanske samling, Københavns Universitet

AM 310 4to

Ihreska handskriftssamlingen i Uppsala universitets bibliotek

Ihre 77

Kungliga biblioteket, Stockholm

Sth. papp 4to nr. 33

Handritasafn Landsbókasafns Íslands – Háskólabókasafns

ÍB 380 8vo

ÍBR 133 8vo

ÍBR 159 b 8vo

JS 272 4to I

JS 337 4to

JS 400 4to

JS 416 8vo

Lbs 399 4to II

Lbs 847 4to

Lbs 2030 4to II

Lbs 2388 4to

Lbs 3144 4to

Lbs 496 8vo

Lbs 883 8vo

Lbs 1158 8vo

Lbs 1485 8vo

Þjóðminjasafn Íslands

Þjms 8508

Þjóðskjalasafn Íslands

Hannes Þorsteinsson, Æfir lærðra manna

Advocates' Library, National Library of Scotland, Edinburgh

Adv. 21.7.17

British Library, London

BL Add 4891

Bodleian Library, Oxford

Ms Boreal 67

MS Boreal 113

PRENTAÐAR HEIMILDIR

Annálar 1400–1800. 1922–1927. Fyrsta bindi. Hannes Þorsteinsson gaf út. Reykjavík: Hið íslenska bókmentafélag.

Bjarni Jónsson. 1949. *Íslenzkir Hafnarstúdentar*. Akureyri: Bókaútgáfan BS.

Björn Jónsson. 1906–1909. „Tyrkjaránssaga Björns á Skarðsá, samin 1643.“ *Tyrkjaránið á Íslandi 1627*, Jón Þorkelsson gaf út. Sögurit IV. Reykjavík: Sögufélagið, 204–299.

Björn Magnússon Olsen. 1897. „Smávegis.“ *Árbók Hins íslenska fornleifafélags*. Reykjavík, 33–40.

Bogi Benediktsson. 1909–1915. *Sýslumannaæfir eptir Boga Benediktsson á Staðarfelli*.

- Með skýringum og viðaukum eptir Hannes Þorsteinsson. IV. bindi. Reykjavík: Hið íslenzka bókmenntafélag.
- Grape, Anders. 1949. *Ihreska handskriftssamlingen i Uppsala universitets bibliotek* I–II. Acta Bibliothecae R. Universitatis Upsaliensis VI–VII. Uppsala.
- Grímur Thomsen. 1890. „Athugasemdir.“ *Sálmar og kvæði* II. Reykjavík: Kostnaðarmaður Sigurður Kristjánsson, iii–viii.
- Gödel, Vilhelm. 1892. *Katalog öfver Upsala universitets biblioteks fornisländska och fornorska handskrifter*. Skrifter utgifna af Humanistiska Vetenskapssamfundet i Upsala II.1. Upsala.
- Gödel, Vilhelm. 1897. *Fornorsk-isländsk litteratur i Sverige* I. Stockholm.
- Gödel, Vilhelm. 1897–1900. *Katalog öfver Kongl. Bibliotekets fornisländska och fornorska handskrifter*. Stockholm: Kungliga biblioteket.
- Halldór Hermannsson. 1922. *Icelandic Books of the Seventeenth Century 1601–1700*. Islandica XIV. Ithaca, N.Y.: Cornell University Library.
- Hallgrímur Pétursson. 1755. *Nockrer lærdomsriker psalmar og andleger kvedljngar, velflester ordter af því miked elskada og nafnfræga þíood-skaalde vorrar twngu. Saal. sr. Hallgrijme Peturssyne. Þeim til froodleiks, huggunar og uppvakningar sem ydka vilia*. Hólum í Hjaltadal. Endurútgefin aukin og endurbætt 1759, 1765, 1770 og 1773 undir yfirskriftinni: *Andlegir psalmar og kvæde sem saa gudhræddi kienne-mann og ypparlega þíood-skaalld lands vors, saal. sr. Hallgrijmur Petursson kvedid hefur, og nu i eitt eru samannteknir til gudrækilegrar brwkunar og froodleiks þeim er nema vilia*.
- Hallgrímur Pétursson. 1887–1890. *Sálmar og kvæði* I–II, Grímur Thomsen gaf út. Reykjavík: Kostnaðarmaður Sigurður Kristjánsson.
- Hallgrímur Pétursson. 1996. *Passíusálmar*. Ljósprentun eiginhandarrits. Umsjón: Ögmundur Helgason, Skúli Björn Gunnarsson og Eiríkur Þormóðsson. Reykjavík: Landsbókasafn Íslands – Háskólabókasafn.
- Hallgrímur Pétursson. 2000. *Ljóðmáli* I, Margrét Eggertsdóttir bjó til prentunar. Reykjavík: Stofnun Árna Magnússonar á Íslandi.
- Hallgrímur Pétursson. 2002. *Ljóðmáli* II, Margrét Eggertsdóttir, Kristján Eiríksson og Svanhildur Óskarsdóttir bjuggu til prentunar. Reykjavík: Stofnun Árna Magnússonar á Íslandi.
- Hallgrímur Pétursson. 2005. *Ljóðmáli* III, Margrét Eggertsdóttir, Kristján Eiríksson og Svanhildur Óskarsdóttir bjuggu til prentunar. Reykjavík: Stofnun Árna Magnússonar á Íslandi.
- Hallgrímur Pétursson. 2010. *Ljóðmáli* IV, Margrét Eggertsdóttir, Svanhildur Óskarsdóttir og Þórunn Sigurðardóttir bjuggu til prentunar. Reykjavík: Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum.
- Handrit.is. Rafræn handritaskrá.
- Haraldur Sigurðsson. 1961. „Inngangur.“ Í Uno von Troil, *Bréf frá Íslandi*. Reykjavík: Bókaútgáfa Menningarsjóðs, 9–31.
- Helgi Þorláksson. 2004. *Saga Íslands* VII. Reykjavík: Hið íslenzka bókmenntafélag/Sögufélag.

- Jakob Benediktsson. 1939. *Gísli Magnússon (Vísí-Gísli). Ævisaga, ritgerðir, bréf*. Safn Fræðafélagsins um Ísland og Íslendinga XI. Kaupmannahöfn: Hið íslenzka fræðafélag.
- Jón Halldórsson. 1903–1910. *Biskupasögur Jón prófasts Halldórssonar í Hitardal I*. Skálholti-biskupar 1540–1801, Jón Þorkelsson gaf út. Sögurit II. Reykjavík: Sögufélag.
- Jón Halldórsson. 1911–1915. *Biskupasögur Jóns prófasts Halldórssonar í Hitardal II*. Hólabiskupar 1551–1798, Hannes Þorsteinsson gaf út. Sögurit II. Reykjavík: Sögufélag.
- Jón Halldórsson. 1916–1918. *Skólameistarar í Skálholti eptir séra Jón prófast Halldórsson í Hitardal og Skólameistarar á Hólum eptir séra Vigfús prófast Jónsson í Hitardal*, Hannes Þorsteinsson gaf út. Sögurit XV. Reykjavík: Sögufélag.
- Jón Helgason. 1959. „Íslenzk handrit í British Museum.“ *Ritgerðakorn og ræðustúfar*. Reykjavík: Félag íslenzkra stúdenta í Kaupmannahöfn, 109–132.
- Jón Rúgmann. 1927. *Jonas Rugmans samling av ísländska talesätt*, med inledning, översättning, kommentar och register utgiven av Gottfrid Kallstenius. Skrifter utgivna av K. Humanistiska Vetenskaps-Samfundet i Uppsala. Uppsala.
- Jón Samsonarson. 1971. „Ævisöguágrip Hallgríms Péturssonar eftir Jón Halldórsson.“ *Afmálsrit til dr. phil. Steingrims J. Þorsteinssonar prófessors 2. júlí 1971*. Reykjavík: Leiftur, 74–88.
- Jón Þorkelsson. 1886. „Bréf og latnesk ljóðmæli.“ Í Stefán Ólafsson. *Kvæði II*. Kaupmannahöfn: Hið íslenzka bókmenntafélag, 366–392.
- Kallstenius, Gottfrid. 1927a. „Två svenska bröllopsdikter av Jonas Rugman.“ *Samlaren*, ny följd 8, 1–22.
- Kallstenius, Gottfrid. 1927b. *Tre isländska dikter av Jonas Rugman*. Språkvetenskapliga sällskapets förhandlingar Bd 4. Uppsala.
- Magnús Jónsson. 1947. *Hallgrímur Pétursson. Æfi hans og starf I*. Reykjavík: Leiftur.
- Margrét Eggertsdóttir. 1996. „Listin að deyja.“ *Eitt sinn skal hver deyja. Dauðinn í íslenskum veruleika*, ritstj. Sigurjón Baldur Hafsteinsson. Reykjavík: Mokkapress, 150–154.
- Margrét Eggertsdóttir. 2004. „Ofurlítil íslensk bænabók í Wolfenbüttel.“ *Gripla XV*: 223–244.
- Margrét Eggertsdóttir. 2005. *Barokkmeistarinn. List og lærdómur í verkum Hallgríms Péturssonar*. Reykjavík: Stofnun Árna Magnússonar.
- Margrét Eggertsdóttir. 2006. „Áhrif Brynjólfs á Hallgrím Pétursson, sálma hans og trúarviðhorf.“ *Brynjólfur biskup — kirkjuhöfðingi, fræðimaður og skáld*. Safn ritgerða í tilefni af 400 ára afmæli Brynjólfs Sveinssonar 14. september 2005, ritstj. Jón Pálsson, Sigurður Pétursson og Torfi H. Tulinius. Reykjavík: Háskólaútgáfan, 90–100.
- Møller, Arne. 1922. *Hallgrímur Péturssons Passionssalmer. En studie over islandsk salmedigtning fra det 16. og 17. aarhundrede*. København: Gyldendalske boghandel — Nordisk forlag.

- Nilsson, Gun. 1954. „Den isländska litteraturen i Stormaktstidens Sverige.“ *Scripta Islandica* 5: 19–41.
- Ólafur Egilsson. 1906–1909. „Ferðasaga síra Ólafs Egilssonar.“ *Tyrkjaránið á Íslandi 1627*, Jón Þorkelsson gaf út. Sögurit IV. Reykjavík: Sögufélagið, 91–203.
- Ólafur Pálmason. 1996. „Bókfræði Passíusálmannna.“ Í Hallgrímur Pétursson. *Passíusálmar*, umsjón með texta Ögmundur Helgason, Skúli Björn Gunnarsson og Eiríkur Þormóðsson. Reykjavík: Landsbókasafn Íslands - Háskólabókasafn, 211–240.
- Páll Eggert Ólason. 1918–1937. Skrá um handritasöfn Landsbókasafnsins I–III. Reykjavík: Landsbókasafn Íslands.
- Páll Eggert Ólason. 1926. *Menn og menntir siðskiptaaldarinnar á Íslandi* IV. Reykjavík: Bókaverzlun Ársæls Árnasonar.
- Schück, Henrik. 1932. *Kgl. Vitterhets historie och antikvitets akademien. Dess förhistoria och historia* I. Stockholm: [s.n.].
- Sigurður Pétursson. 1998. „Brynjólfur biskup og fólkíð frá Bræðratungu.“ *Árnesingur* V: 179–200.
- Sigurður Pétursson. 2006. „Vitae memoria. Æviminning.“ *Brynjólfur biskup — kirkjuböfðingi, fræðimaður og skáld*. Safn ritgerða í tilefni af 400 ára afmæli Brynjólfs Sveinssonar 14. september 2005, ritstj. Jón Pálsson, Sigurður Pétursson og Torfi H. Tulinius. Reykjavík: Háskólaútgáfan, 11–18.
- Svenskt biografiskt lexikon*. 1971–1973. Band 19, ritstj. Erik Grill. Stockholm.
- Troil, Uno von. 1961. *Bréf frá Íslandi*. Haraldur Sigurðsson íslenzkaði. Reykjavík: Bókaútgáfa Menningarsjóðs.
- Tyrkjaránið á Íslandi 1627*. 1906–1909. Jón Þorkelsson gaf út. Sögurit IV. Reykjavík: Sögufélagið.
- Veturliði Óskarsson. 2001. „Rúgmenn í Höfn.“ *Æra-Tobba. Festskrift til Þorbjörg Helgadóttir*. Reykjavík/London/Kaupmannahöfn: [s.n.], 37–38. [Aðeins gefið út í einu eintaki].
- Þorvaldur Thoroddsen. 1898. *Landfræðissaga Íslands* II. Kaupmannahöfn: Hið íslenzka bókmenntafélag [Endurútg. Reykjavík 2004].
- Þórður Jónsson. 2008. *Ættartölusafnrít séra Þórðar Jónssonar í Hitardal*. I. bindi. Texti, Guðrún Ása Grímsdóttir annaðist útgáfu. Reykjavík: Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum.
- Þórður Tómasson. 1976. „Hjónin á Hvoli og Hvolsbrenna.“ *Goðasteinn* XV: 31–38.
- Þórunn Sigurðardóttir. 1997. „Erfiljóðahefðin á 17. öld og Hallgrímur Pétursson.“ *Hallgrímsstefna. Fyrirlestrar frá ráðstefnu um Hallgrím Pétursson og verk hans sem haldin var í Hallgrímskirkju 22. mars 1997*, Ritstj. Margrét Eggertsdóttir og Þórunn Sigurðardóttir. Reykjavík: Listvinafélag Hallgrímskirkju, 87–97.
- Þórunn Sigurðardóttir. 2000. „Erfiljóð. Lærð bókmenntagrein á 17. öld.“ *Gripla* XI: 125–180.
- Þórunn Sigurðardóttir. 2007. „Hallgrímur með „síra Guðmund Erlendsson í Felli

í bak og fyrir.“ Tveir skáldbræður á 17. öld.“ *Í ljóssins barna selskap. Fyrirlestrar frá ráðstefnu um séra Hallgrím Pétursson og samtíð hans sem haldin var í Hallgrímskirkju 28. október 2006*, ritstj. Margrét Eggertsdóttir og Þórunn Sigurðardóttir. Reykjavík: Listvinafélag Hallgrímskirkju og Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum, 49–61.

Þórunn Sigurðardóttir. 2010. „A sojourner for breeding sake.“ Um Þorleif Gíslason frá Hlíðarenda og Skálholtsakademíuna á tíunda áratugi 17. aldar.“ *Menntun og menning í Skálholtsstifti 1620–1730*, ritstj. Kristinn Ólason. *Glíman* sérrit 1, 183–210.

SUMMARY

A long forgotten work of art pops up:
An Unknown Poem by Hallgrímur Pétursson

Keywords: Hallgrímur Pétursson, funeral poems, early modern poetry, literary canon, attributing authorship, philology.

In the manuscript section at Uppsala University Library (Carolina Rediviva), a manuscript is preserved (shelfmark Ihre 77) containing transcriptions of Old Norse poems and related material. The manuscript is in the hand of an Icelandic, Jón Rúgmán (1636–1679), who was a translator and scribe at Uppsala University from 1662 until his death in 1679. In addition to this material, Rúgmán copied three poems of a different kind, all by contemporary poets. First, there is a funeral poem about Gísli Hákonarson (d. 1631) of Bræðratunga, one of Iceland's most powerful sheriffs, attributed to the Reverend Magnús Sigfússon (d. 1663) from Höskuldsstaðir in northern Iceland. The second poem is a funeral poem about Gísli Hákonarson's son, Vigfús Gíslason (d. 1647), a sheriff of Stórolfshvoll in the South; this is attributed to the Reverend Hallgrímur Pétursson. The third is a well-known poem of wisdom by Hallgrímur. The two funeral poems have never been printed. The first one is also preserved in two other manuscripts in the National Library of Iceland, but the second is not known from other sources. The discovery of this poem is quite remarkable, since Hallgrímur Pétursson has been considered *the great poet* of Icelandic literature from the Early Modern period. His renowned Passion Hymns (*Passíusálmar*) have been printed at regular intervals since 1666 and his collected poems have been printed several times since the year 1755, which is unusual for Icelandic poets of this period.

In this article Hallgrímur Pétursson's funeral poem is compared to his other poems within this genre, demonstrating that it is a rather untraditional funeral poem. It is, however, in a style similar to the much appreciated poem he wrote on the death of his three-year-old daughter, which has been considered to be unique

in the repertoire of Icelandic funeral poetry. Furthermore, this article argues that the poet and the deceased were probably acquaintances, and demonstrates the possible relations between them. Finally, the preservation of the poem is considered and the author suggests how it could have found its way into this manuscript. The conclusion is that the poem is undoubtedly by Hallgrímur Pétursson, and that it is an important addition to his literary corpus. This is both because it is untraditional, although it carries many of the poet's characteristics, and also because it deepens our understanding of his artistic skills within a traditional genre. Indeed, it tells a great deal about the social environment of the poet, or the world in which he tried to place himself. Moreover, this is probably the oldest funeral poem preserved by Hallgrímur Pétursson and is therefore important for the understanding of his contribution to the genre. The poem is a testimony of the period's literary culture and *Zeitgeist* and demonstrates that the genre of funeral poetry has been more varied than has hitherto been recognized in Icelandic literary history.

Þórunn Sigurðardóttir
Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum
Háskóla Íslands
Árnagarði við Suðurgötu
IS-101 Reykjavík
thsig@hi.is